

Litteratuur:

- Over, H. J., 1957. De broedvogels van de Nederlandse bossen. Doct. Onderzoek Zoölogie, Utrecht (bibl. R.I.V.O.N.).
- Tinbergen, L., 1941. Vogels in hun domein. Scheltema en Holkema, Amsterdam.
- Tinbergen, L., 1949. Bosvogels en Insekten. Ned Bosb. Tijdschr. pp. 91-105.
- Tinbergen, L., 1960. The Natural Control of insects in pinewoods I. Factors influencing the intensity of predation by songbirds. Arch. Neerl. de Zoöl. XIII 3, 265-343.

Vogelwaarnemingen in het Alpengebied bij Chamonix

H. N. LEYS.

Begin juni 1961 heb ik een bezoek gebracht aan het Alpengebied in de omgeving van Chamonix (fig. 1). Het doel van deze reis was enerzijds een plezierige vakantie te beleven, terwijl anderzijds het botaniseren en het waarnemen van vogels een belangrijk deel van deze tocht in beslag nam. Aangezien ik de reis maakte in een ruk per trein naar het eindstation Les Bossons, ± 4 km ten westen van Chamonix, ben ik niet in de gelegenheid geweest vogelwaarnemingen te verrichten in andere gebieden, met uitzondering van een excursie bij het meer van Genève.

Om enige indruk te verkrijgen van de vogelrijkdom in de omgeving van Chamonix, ben ik na enkele excursies en oriënterende waarnemingen tot de conclusie gekomen, dat er in dit gebied een viertal landschapstypen duidelijk te onderscheiden waren. Elk van deze landschapstypen bleek nu zijn typische vogelsoorten-samenstelling te hebben, waarbij een aantal soorten zeer specifiek slechts in één bepaald landschapstype vertegenwoordigd waren. Andere soorten daarentegen bleken geen speciale voorkeur te vertonen en kwamen in elk type ongeveer evenveel voor, of waren steeds present, maar hun aantal was steeds groter in één of meer landschapstypen.

Mijn werkwijze was in eerste begin een-

voudig, door enkel te noteren welke vogelsoorten ik aantrof, met een aantekening wat hun aantal betrof. Na enige dagen ben ik er echter toe overgegaan, landschapstypen te onderscheiden en hierin zijn nu intensief alle vogelsoorten genoteerd die werden waargenomen. Een volgende moeilijkheid deed zich nu voor, om vast te stellen of een vogel in een bepaald type meer of minder voorkwam dan in een ander type en hoe groot de populatie van één soort was. In het korte tijdsbestek van 10 dagen bleek het niet mogelijk dit nauwkeurig na te gaan. Toch ben ik tot een aardige benadering gekomen door gebruik te maken van een 4-delige, enigszins gewijzigde schaal die in de plantensociologie in bepaalde gevallen ook wel eens gehanteerd wordt. Deze schaal bestaat hieruit, dat er in de plantensociologie in dat geval niet gelet wordt op bedekkingen, omdat de totale bedekkingen vaak minder dan 5% bedragen, maar meer op de mate van voorkomen van een bepaalde plantensoort. Ik paste deze gewijzigde schaal als volgt toe bij het waarnemen der vogels.

M = Tijdens de excursies werden bepaalde vogelsoorten tientallen malen waargenomen of gehoord, terwijl dit op alle excursies in hetzelfde

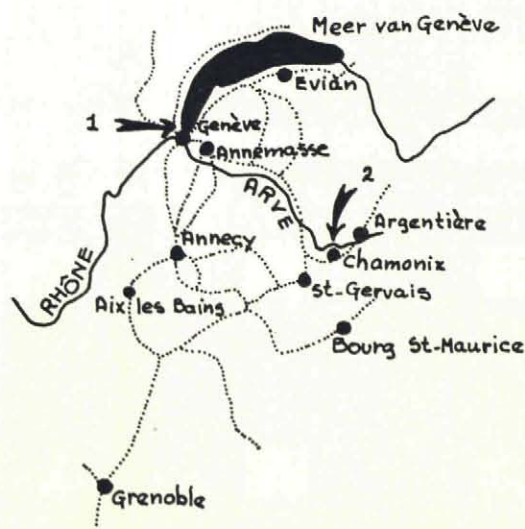

Fig. 1. *Situatieschets. De twee pijlen geven de plaatsen aan waar vogelwaarnemingen werden gedaan.*

Topographical map. The two arrows indicate the places where the bird populations were studied.

de landschapstype steeds het geval was. We zouden dus kunnen zeggen, dat deze vogelsoorten algemeen tot zeer algemeen waren.

A = Tijdens alle excursies in één landschapstype werden bepaalde vogelsoorten wel steeds waargenomen, doch hun aantallen waren steeds minder dan onder M genoemd. Dit zou dus de term vrij algemeen tot algemeen enigszins dekken.

P = Tijdens de excursies in één landschapstype werden bepaalde vogelsoorten geregeld waargenomen, doch hun aantallen waren in de meeste gevallen gering, terwijl er ook geregeld excursies werden gemaakt, waarin die bepaalde vogels niet gehoord of gezien werden.

Hoewel in mijn geval nimmer spra-

ke was van een grote troep vogels van een soort die ik slechts een of enkele malen waarnam, kan ik me toch indenken dat dit mogelijk is. Het lijkt me dan ook het beste hiervoor Pm of Pa te gebruiken. Een kortere omschrijving van P zou dus kunnen zijn, weinig voorkomend, maar dan met grotere (Pm) of kleinere (Pa) troepen.

R = Tijdens een excursie werden bepaalde vogelsoorten zo af en toe wel eens gezien, doch hun aantallen beperkten zich tot één of enkele exemplaren, terwijl men ook vaak op excursies zo'n soort helemaal niet zag of hoorde. In de tabel zijn soorten, die slechts 1 × werden waargenomen met een ex. aangeduid. Een aanduiding met R kan dus verschillende betekenissen hebben t.w. onder andere: er komt in zo'n gebied slechts 1 vogel of één paartje voor, maar men ziet ze maar toevalligerwijze, of er komen er meer voor, maar de kans dat men ze te zien krijgt is uiterst gering. R zou men dus kunnen benaderen door er de betekenis aan te geven van sporadisch of zeer weinig tot weinig voorkomende, of vrij algemeen maar niet opvallend.

Ik ben er van overtuigd, dat de gebruikte schaal nog maar een zeer globale benadering geeft, maar wanneer men niet de gelegenheid en de tijd heeft uitvoerige tellingen te verrichten zie ik momenteel geen betere methode. Om echter tijdens een vakantie in het buitenland in betrekkelijk korte tijd een goed idee te verkrijgen van de vogelsoortenrijkdom in bepaalde landschapstypen, is volgens mij deze toegepaste methode redelijk bruikbaar. Heeft

men echter de beschikking over goede topografische kaarten of leent het terrein er zich voor, om in één landschapstype een transsect uit te zetten van 2 km lengte, dan is het ook mogelijk om zich te beperken tot deze ene lengtestrook van 2 km en dan eenvoudigweg de aantallen en vogelsoorten te noteren. Deze zg. „transsect“-methode, die ontworpen is door Prof. D. M. de Vries, is echter nog niet voldoende uitgewerkt. Te zijner tijd hopen wij hier echter in een of andere publikatievorm nader op in te gaan.

Na deze uiteenzetting over de notatiemethoden geef ik U nu een beschrijving van de landschapstypen met enkele opmerkingen over de meest opvallende, bijzondere of karakteristieke vogelsoorten. Op de bijgevoegde avifaunistische tabel kunt U een

indruk verkrijgen van de soortenrijkdom der verschillende landschapstypen. Wanneer we namelijk deze tabel nauwkeurig bekijken, valt direct op, dat bepaalde groepen van vogelsoorten kenmerkend zijn voor één of meer landschapstypen in één bepaald jaargetijde. Het blijkt dus heel goed mogelijk, om in dit Alpenlandschap in het broedseizoen (dit is immers een tijd waarin een zekere constantie in de vogelpopulatie aanwezig is) een aantal „kensoorten“ te onderscheiden, die voor een bepaald landschapstype specifiek zijn. Nu behoeft dit voor elk Alpengebied niet identiek te liggen, immers er zijn natuurlijk steeds lokale verschillen aanwezig. In een ander jaargetijde, bv. de winter, wanneer eveneens een zekere constantie in de vogelwereld optreedt, zal men een dergelijke

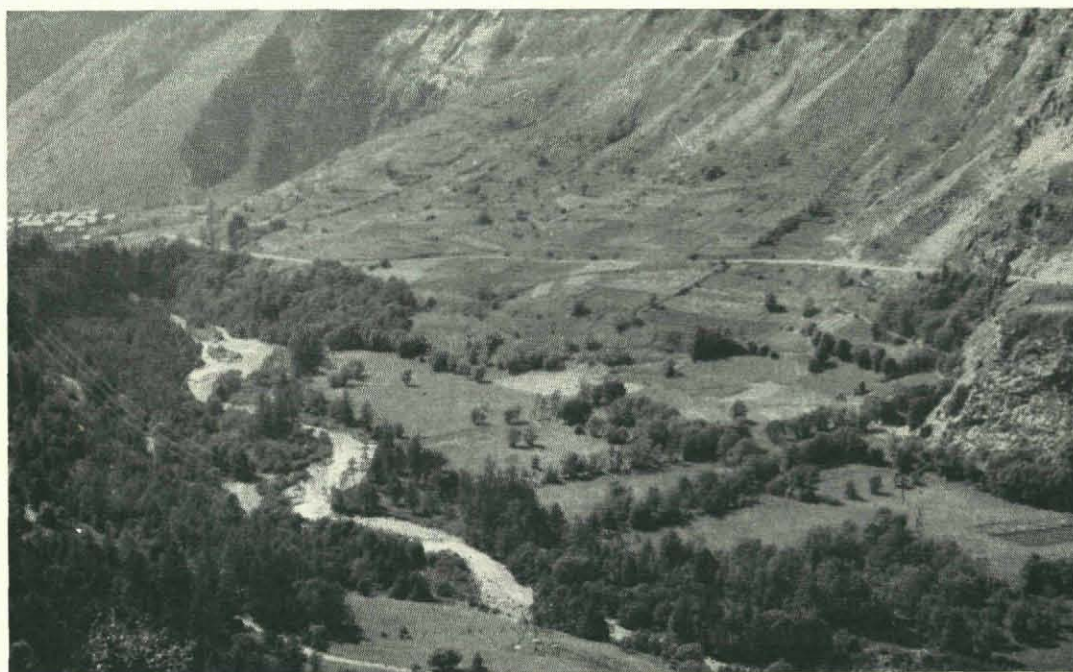

Fig. 2. Landschapstype I. Het dal van het riviertje. Op de achtergrond is duidelijk landschapstype II te zien. Foto H. N. Leys.

Type of landscape I. In the background type of landscape II is clearly to see.

tabel kunnen samenstellen. Ook dan zullen er waarschijnlijk groepen van „kensoorten” te onderscheiden zijn. Het zou dan kunnen blijken, dat sommige soorten zowel in de broedtijd als in de winter als „exclusieve kensoorten” fungeren voor één of meer landschapstypen. In een ander geval kan men spreken van „broedtijd- en winterkensoorten”.

Met behulp van de transsectmethode die ik reeds eerder noemde, wordt hieraan door Prof. D. M. de Vries e.a. in Wageningen uitvoerig onderzoek verricht.

In de tabel zijn natuurlijk enige hiaten, immers het is niet mogelijk om in enkele dagen alle vogelsoorten waar te nemen, die in zo'n Alpegebied voorkomen.

Voor een aantal soorten is het twijfelachtig of ze wel op de goede plaats in de tabel zijn opgenomen; dit geldt speciaal voor die soorten die slechts een of enkele keren zijn geobserveerd. Van groep 8 zijn Buizerd en Raaf waarschijnlijk preferent voor type III en IV, maar zullen evengoed kunnen voorkomen in type I en II. Hun broedgebied ligt waarschijnlijk hoofdzakelijk in type III en IV, terwijl het voedselbiotop meer verschoven wordt naar type I en II. Het zal dus nooit geoorloofd zijn dergelijke soorten exclusieve kensoorten te noemen, alleen maar door het feit, dat ze nu in dit geval toevallig alleen maar in type III en IV worden genoteerd. Misschien is de naam „pendelsoort” dan beter op zijn plaats.

In groep 9 daarentegen zijn de Graspieper en de Rotspieper duidelijk preferent.

De groepen 1 t/m 4 en 6 zijn redelijk betrouwbaar. Ook groep 5 lijkt met zijn indifferente soorten zeer betrouwbaar, zij het dan, dat de Milaan een zeer duidelijke voorkeur vertoont voor type III.

Tot slot zij nog opgemerkt, dat deze tabel in eerste instantie als informatie dient van

een bepaald gebied in één bepaald jaargetijde. Alleen onder strikt voorbehoud bij het interpreteren der tabel, kan men enige conclusies trekken.

I. *Landschapstype van het rivierdal (fig. 2).*

Het riviertje de Arve, dat hier ongeveer oost-west loopt, heeft in dit gebied een tamelijk diep dal uitgeslepen met een gemiddelde breedte van ± 3 km. De hoogteligging is ± 1000 m. Het onderzochte gebied strekt zich uit over een afstand van ± 15 km tussen de plaatsen Les Houches en Les Praz. Het landschap vertoont enige globale gelijkenis met het heggen-uitwaardenlandschap dat men hier en daar langs de Maas aantreft. Langs het riviertje komen nogal wat loofbosjes voor, die plaatselijk een broekboskarakter hebben. Van de omringende bergen komen vele stroompjes, die eveneens langs hun stroombedding veel boom- en struikbegroeiing hebben. Het overige landschap bestaat uit veel grasland met hier en daar verspreide boomgroepen en kleine bosjes en af en toe open bebouwing (kleine nederzettingen). Langs de wegen treft men geregeld telegraafpalen aan. De enige grote nederzetting is Chamonix.

Dit gebied bleek nu tamelijk vogelrijk te zijn met een aantal zeer opvallende soorten. In de broekbosjes en struiken langs de Arve en de diverse stroompjes die van de bergen kwamen, vielen vooral de Bosrietzangers op. In de buurt van boerderijen met hun sterk verwaarloosde boomgaardjes hoorde men de gehele dag het borrelende geluid der Putters. Ook de Europese kanarie was erg algemeen en sterk gebonden aan coniferen. Op de telegraafdraden zaten geregeld Grauwe klauwieren vooral in de omgeving van of zelfs in de nederzettingen, zelfs in het drukke Chamo-

Fig. 3. *Landschapstype II en III. Op de voorgrond de Alpenweiden met een klein meertje, op de achtergrond links de beboste hellingen (III). Foto E. G. T. Leys-Gerlofs.*
Type of landscape II and III. In the foreground the Alpine pastures with a small lake. In the background on the left the wooded slopes of the mountains (III).

nix. Opvallend was het zeer grote aantal Gierzwaluwen, het totale ontbreken van Spreeuwen en het uiterst geringe voorkomen van Huismussen. In het dal kwam verder de Milaan geregeld boven de graslanden jagen. Hoewel langs het riviertje geschikte biotopen aanwezig waren voor specifieke vogels als IJsvogel en Waterspreeuw, bleken deze niet voor te komen, werden althans niet gezien, terwijl de Grote gele kwikstaart slechts enkele keren werd waargenomen!

II. *Landschap der Alpenweiden met nederzettingen* (fig. 2 en 3).

Dit type vertoonde enige overeenkomst met het rivierdal. De nederzettingen bestonden voornamelijk uit enkele boerenhof-

steden, vacatiehuisjes en hier en daar een schuur of iets dergelijks. De alpenweiden zelf werden doorsneden door vele zeer smalle beekjes, waarlangs steeds enige begroeiing van struiken en naaldhout optrad. Geregeld kleinere en grotere rotsformaties en hier en daar wat bosjes met naald- en loofhout en soms een klein meertje bepaalden met de open plaatselijke bebouwing het aspect van het landschap. Hoogte 1500 à 2000 m.

Ook de vogelbevolking had enige gelijk-nis met die van het rivierdal, zij het dan, dat het aantal soorten geringer was. Verscheidene vogels, zoals Putter, Goudhaan, Heggemus, Grauwe klauwier, Koolmees, Bosrietzanger, Witte kwikstaart, Paapje, Zwartkoptuinfluiter, Huismus, Glanskop-

mees, Graspieper, Grote gele kwikstaart, Groenling, Kneu, Grote lijster, Boomvalk en Spotvogel werden hier niet meer waargenomen.

De Beflijster daarentegen kwam hier veel voor. Ook Milaan, Rotspieper en Citroensijs werden een enkele maal geobserveerd.

III. *Het landschap der naaldbossen op de noord- en zuidhellingen (hoogte 1200-1800 m) (fig. 3).*

Over het algemeen bevonden zich op de beide hellingen, die plaatselijk werden onderbroken door de alpenweiden (type II) zeer dichte naaldbossen bestaande uit Fijnspar en Larix. De ondergroei van deze bossen was over het algemeen zeer goed ontwikkeld met een weelderige struik-, kruid- en mosetage. Ook in dit landschapstype kwamen geregeld beekjes en water-

lopen voor en soms enorme rotsformaties. De vogelrijkdom was redelijk groot. Heel opvallend was het zeer grote aantal Beflijsters. Hoewel deze vogels in dit gebied vrij schuw waren en men ze soms nogal moeilijk te zien kreeg, was het niet lastig om vast te stellen dat deze lijstersoort hier met grote hoeveelheden moest voorkomen. Vooral 's avonds en 's morgens waren ze zeer luidruchtig en zongen ze veel, vaak gezeten op de toppen der hoge sparren maar ook wel op vooruitstekende rotspunten of gewoon tussen de takken der naaldbomen. Ook Zwarte mees, Kuifmees en Milaan kwamen hier zeer veel voor. Een enkele keer nam ik een Rotslijster waar, terwijl Notekraker, Torenvalk en Grote bonte specht alleen werden gezien in dit landschapstype.

Op ± 1500 m à 1800 m leek de Kruisbek de dominante soort te zijn. Deze vogel leek

Fig. 4. *Het larixbos op de boomgrens. Juist hier kwamen veel Kruisbekken voor. Foto E. G. T. Leys-Gerlofs.*

The larch-wood on the timber-line. Just here Crossbills were very common.

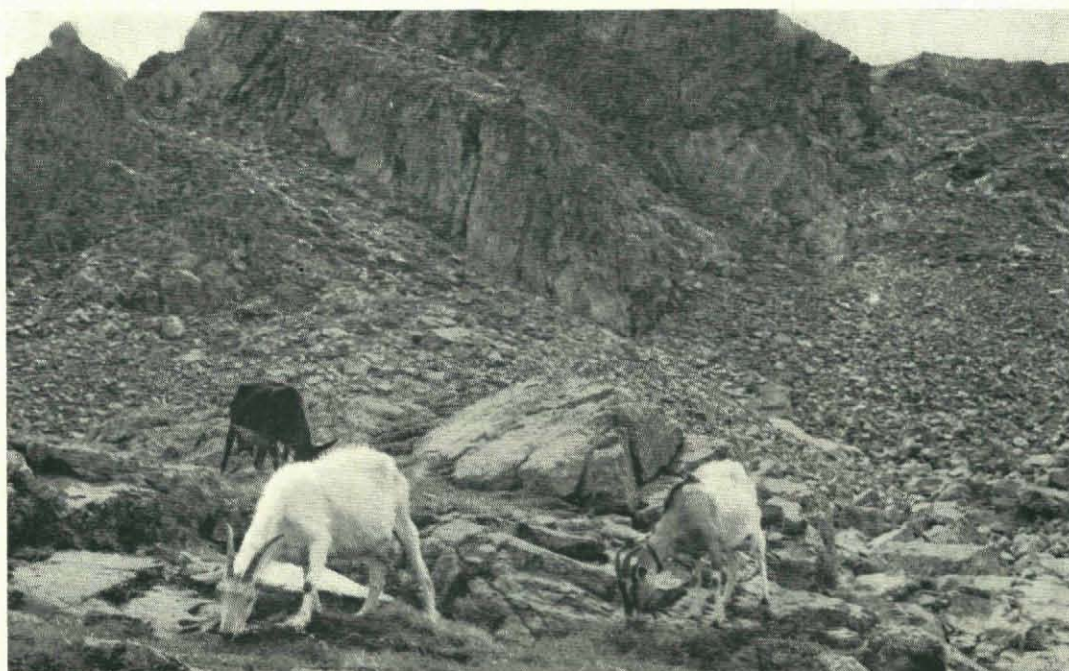

Fig. 5. *Landschapstype IV. Het hooggebergte zonder enige boomgroei. Foto H. N. Leys.*

Type of landscape IV. The upper mountains without any tree-growth.

enige voorkeur te vertonen voor het schralere larixbos (fig. 4) met de min of meer open plekken. Vooral in de buurt van de boomgrens was de Kruisbek vrijwel de enige vogel die men hoorde of met groepjes van de ene naar de andere boom zag vliegen.

IV. Het hooggebergte (1800-2500 m) (fig. 5).

Het betrof hier een vrij kaal landschap met zeer weinig boomgroei of gereduceerd ontwikkeld. Een kaal landschap, hoofdzakelijk bestaande uit rotsen, bepaalde hier het aspect. Plaatselijk echter reikten aan de noordhellingen van het Mont-Blanc-massief de gletsjers tot op ± 1200 m. De vogelbevolking in de omgeving van deze gletsjers bleek vrijwel identiek te zijn aan

die van het kale rotsachtige hooggebergte. De vogelbevolking was over het algemeen soorten- en individuenarm. In tegenstelling tot het rivierdal waar 40 soorten werden genoteerd, de naaldbossen met 30 en de alpenweiden met 22 soorten, werden in het hooggebergte slechts 13 soorten waargenomen. De Gierzwaluw was hier evenals in alle andere typen met grote hoeveelheden vertegenwoordigd. Ook Zwarte kraai, Graspieper, Waterpieper en Koekeek vielen bijzonder op.

In de rotsspleten nestelden enige Alpenkraaien. Eenmaal werd een jonge Steenarend waargenomen, terwijl op de ijsblokken van de Glacier des Bossons een vijftal Rotskruipers werden gezien. Als vlinders dwarrelden deze opvallende vogeltjes tussen de rots- en ijsblokken door.

VOGELTABEL (Alpenlandschap bij Chamonix), 29 mei t/m 8 juni 1961.

Landschapstype ¹⁾		I	II	III	IV	
Aantal soorten		40	22	30	13	
Aantal excursies		10	2	6	4	
Hoogte ligging		1000 m	1500/ 2000 m	1200/ 1800 m	1800/ 2500 m	
Groep 1	Putter	M	—	—	—	<i>Carduelis carduelis</i>
	Huiszwaluw	A	—	—	—	<i>Delichon urbica</i>
	Grauwe klauwier	A	—	—	—	<i>Lanius collurio</i>
	Grasmus	P	—	—	—	<i>Sylvia communis</i>
	Koolmees	P	—	—	—	<i>Parus major</i>
	Bosrietzanger	P	—	—	—	<i>Acrocephalus palustris</i>
	Witte kwikstaart	P	—	—	—	<i>Motacilla alba</i>
	Zwartkoptuinfluit	P	—	—	—	<i>Sylvia atricapilla</i>
	Paapje	P	—	—	—	<i>Saxicola rubetra</i>
	Huismus	R—P	—	—	—	<i>Passer domesticus</i>
	Groenling	R	—	—	—	<i>Chloris chloris</i>
	Kneu	R	—	—	—	<i>Carduelis cannabina</i>
	Grote lijster	R	—	—	—	<i>Turdus viscivorus</i>
	Grote gele kwikstaart	ex	—	—	—	<i>Motacilla cinerea</i>
	Spotvogel	ex	—	—	—	<i>Hippolais icterina</i>
	Boomvalk	ex	—	—	—	<i>Falco subbuteo</i>
Groep 2	Boerenzwaluw	A	R	—	—	<i>Hirundo rustica</i>
	Fitis	ex	ex	—	—	<i>Phylloscopus trochilus</i>
	Grauwe gors	ex	ex	—	—	<i>Emberiza calandra</i>
	Boompieper	ex	ex	—	—	<i>Anthus trivialis</i>
Groep 3	Vink	M	M	M	—	<i>Fringilla coelebs</i>
	Zwarte roodstaart ²⁾	M	M	P	—	<i>Phoenicurus ochruros</i>
	Merel	M	A	M	—	<i>Turdus merula</i>
	Tuinfluit	A	A	A	—	<i>Sylvia borin</i>
	Tjiftjaf	A	A	A	—	<i>Phylloscopus collybita</i>
	Europese kanarie	M	A	P	—	<i>Serinus canarius</i>
	Roodborst	A	A	A	—	<i>Erithacus rubecula</i>
	Zanglijster	P	P	A	—	<i>Turdus ericetorum</i>
	Winterkoning	P	P	A	—	<i>Troglodytes troglodytes</i>
	Matkopmees	P	P	P	—	<i>Parus atricapillus</i>
	Sijsje	R	R	R	—	<i>Carduelis spinus</i>

Groep 4 ³⁾ Goudhaan	M	~	M	~	Regulus regulus
Gekraagde roodstaart	A	~	A	~	Phoenicurus phoenicurus
Heggenus	A	~	P	~	Prunella modularis
Glanskopmees	P	~	P	~	Parus palustris
Groep 5 Gierzwaluw	M	M	M	M	Apus apus
Koekoek	A	A	A	A	Cuculus canorus
Zwarte kraai	A	P	A	A	Corvus corone
Milaan (Zwarte wouw)	R	R	A	R	Milvus migrans
Groep 6 Beflijster	~	A	M	~	Turdus torquatus
Citroensij	~	R	R	~	Carduelis citrinella
Groep 7 Zwarte mees	~	~	A	~	Parus ater
Notekraker	~	~	ex	~	Nucifraga caryocatactes
Grote bonte specht	~	~	ex	~	Dendrocopos major
Torenvalk	~	~	ex	~	Falco tinnunculus
Kuifmees	~	~	P	~	Parus cristatus
Groep 8 Buizerd	~	~	ex	ex	Buteo buteo
Rotslijster	~	~	R	R	Monticola saxatilis
Raaf	~	~	R	R	Corvus corax
Kruisbek	~	~	P	P	Loxia curvirostra
Groep 9 Graspieper ⁴⁾	R	~	~	P	Anthus pratensis
Waterpieper ⁴⁾	~	R	~	A	Anthus spinoletta
Alpenkraai	~	~	~	R	Coracia pyrrhocorax
Steenarend (juv.)	~	~	~	ex	Aquila chrysaetos
Rotskruiper	~	~	~	5 ex	Tichodroma muraria

1) Zie de beschrijving in de tekst.

2) Is in type III gebonden aan rotsformaties.

3) Deze 4 soorten komen waarschijnlijk in type II wel voor, maar werden er niet waargenomen.

4) Deze 2 soorten komen weinig voor in type I en II, doch hebben een duidelijk optimum in type IV.

Tot slot werd nog een excursie gemaakt bij het Meer van Genève. Aangezien zich hier een uitermate geschikte plaats bevond voor een waarnemingstranssect, werd vanaf de brug in Genève een transsect uitgezet langs de noordoever van het meer in noord-oostelijke richting. De lengte van het transsect bedroeg 2 km. Vlak langs het meer loopt hier een enorm drukke verkeersweg met vele grote gebouwen, terwijl de oever zelf bestond uit betonnen schoeiingen. Behoudens enkele bomen, die langs de grote verkeersweg stonden, was er verder geen enkele vegetatie aanwezig. Opvallend was het, dat boven het meer en ook zelfs midden in Genève geregeld Milanen rondvlogen. Overigens was de vogelrijkdom zoals te verwachten viel, bijzonder gering. In het transsect zelf werden de volgende vogels gezien: 10 Milanen, iets meer dan 100 Gierzwaluwen, ± 10 Boerenzwaluwen, 50 Huiszwaluwen, 6 Kapmeeuwen (ad), 5 Knobbelswanen, ± 50 Huismussen op de oevers, 3 Witte kwikstaarten, 11 postduiven, 4 Zwarte kraaien.

Zoals U ziet blijkt het aantal vogelsoorten niet uitermate groot te zijn, maar wel bijzonder interessant, daarentegen is een bezoek aan dit gebied alleszins aan te bevelen, daar het alpenlandschap hier bijzonder mooi is. De botanisten kunnen hier genieten van een enorme soortenrijkdom van alpenplanten, zeer weelderige en vaak ongeschonden vegetaties, terwijl de ornithologen een aantal vogelsoorten zonder veel moeite kunnen observeren, die men in Nederland nooit of zeer sporadisch in de kijker krijgt.

Summary.

The author visited the French Alps near Chamonix in June 1961 (fig. 1). In an especial way the birdpopulation was studied.

A fourfold scale was used to note down the numbers of different species of birds in a special type of landscape. The four landscapes are described together with some notes on the characteristic and notable birds. The four different types of landscape are:

- I. The valley of the small river the Arve, between the villages Les Houches and Les Praz (± 1000 m) (fig. 2);
- II. The landscape of Alpine pastures (1500-2000 m) (fig. 2 and fig 3).
- III. The north and south slopes of the mountains with dense natural fir- and larch-woods (1200-1800 m) (fig. 3 and fig. 4);
- IV. The upper region of the mountains 1800-2500 m) (fig. 5).

A table is added to get a real idea of the birds that are present in different landscapes during the breeding season. The used scale of the table is as follows:

- M = species observed numerously and always on every excursion in the same type of landscape (quite common);
- A = species observed not in such great numbers but always present on every excursion in the same landscape (common);
- P = the bird was rather common, but not seen on every excursion in the same landscape (rather common but not frequent);
- R = the observed bird seems to be rather rare or very rare, never in great numbers and only seen a few times or just once (mentioned in the table by ex.).

In total a number of 55 species is observed. At the end of this tour the author visited the Lake of Geneva where he was able to observe a number of 10 species.